

Faragó József

Angol volt-e népballadánk Angoli Borbálája?

E kis dolgozatot 1984 januárjában írtam és a kolozsvári Korunknak ajánlottam föl kiadásra, a Bukarestben székelő cenzor azonban azzal az indoklással utasította el, hogy nem tudja eldönteni: vajon nekem, vagy pedig Vargyas Lajosnak van-e igaza? Biztatott viszont, hogy ha mellékelem hozzá egy román folklorista kedvező véleményét, akkor szó lehet megjelentetéséről — erre a megoldásra azonban természetesen nem vállalkoztam. Nyilvánvaló, hogy a cenzor ebben az esetben (is) túllépte „hatáskörét”, és túlértékelt saját jelentőségét, hiszen a tanulmányért nem önévtelenségének, hanem az aláírt szerzőnek kell vállalnia a tudományos felelősséget.

Azóta Vargyas 1988-ben ismét megerősítette korábbi álláspontját a *Magyar néprajz V.* kötetének ballada-fejezetében; ebből alább, megfelelő helyen majd egyetlen mondatát idézem. E kis pótláson kívül kéziratom eredeti formájában jelenik meg, eltekintve néhány apró stilizálástól.

*

1960-ban közölte Vargyas Lajos *Kutatások a népballada középkori történetében* című tanulmányorozatának I. részét *Francia eredetű réteg balladáinkban* címmel. Merész eszmefuttatása szerint a középkori magyar népballadák, az úgynevezett régi, régi stílusú vagy klasszikus balladák javát a 12—15. század folyamán legnagyobb részben Észak-Magyarországra, kisebb részben Biharba, de elszórtan sokfelé letelepedett francia és vallon telepések hozták magukkal hazájukból, vagyis „átnyúlva a közbeeső népek feje felett”, ez a balladaréteg közvetlenül franciából került át, majd utóbb a magyar folklórból sugárzott szét az együttélő és környező népek felé, a szélrózsa minden irányába. Figyelembe véve a francia balladaköltészet kialakulását, valamint a francia—vallon települések ütemét és arányát, Vargyas összegezése szerint a balladáknak „Franciaországból Magyarországra legkésőbb a 14. század végéig kellett eljutniuk. A 15. századi, esetleges gyér érintkezés már nem lehetett alkalmas ilyen nagy mennyiségű néphagyományanyag átvételére, amit csakis sűrű, közvetlen érintkezés indokolhat.”¹

Néhány év múlva Vargyas tanulmányorozata angolul is nyomdafestéket látott.² Miután így a nemzetközi kutatás is tudomást szerzett róla, több elmélete — köztük a középkori magyar népballadák közvetlen francia származtatása — a viták keresztüztébe került. Magam szintén ebben a vitában szeretnék szót kérni, mégpedig Vargyas elméletének alapjai körül: egy olyan ballada kapcsán, amely — szerinte — hősnőjének magyar nevével is bizonyítaná a ballada közvetlen francia származását.

Ez a balladatípus Vargyasnál a *Szégyenbe esett lány*, magam azonban Szabó T. Attila kitűnő névadása nyomán³ mindig *A megesett leánynak* nevezem, egyrészt azért, mert erkölcsileg nem megbélyegző, mint a Vargyasé, másrészt sokkal tömörebb és kifejezőbb,

¹ Vargyas Lajos: *Kutatások a népballada középkori történetében I. Francia eredetű réteg balladáinkban*. (A továbbiakban: *Kutatások I.*) Ethn. LXXI (1960). 264.

² Vargyas Lajos: *Researches into the Mediaeval History of Folk Ballad*. Bp. 1967.

³ *Balladák könyve. Élő hazai magyar népballadák*. Kallós Zoltán gyűjtése Szabó T. Attila gondozásában. Buk. 1970. 201—236. Vargyas típuscímeit illető felfogásomról nemrég bővebben: *A Magyar Népballadák Táráért*. Kézirat 1992, sajtó alatt az Ethnographiában.

tehát jogosan tekinthetjük ama sajátos magyar szóképnek, amely a leány állapotát mind tartalmilag, mind nyelvilag a legszabatosabban kifejezi.

Azoknak a kedvéért, akik a balladát talán nem ismerik, álljon itt Vargyas alábbi típusvázlata: „A lány szoknyája elöl rövidedik, hátul hosszabbodik, s mikor anyja kérdezi, azzal védekezik, hogy «Szabó nem jól szabta, varró nem jól varrta, / Ez a szobaleány reám nem jól adta». Végül csak bevallja hét hónapi terhességét. Börtönbe vetik, hogy kivégezzék. Odajön bátyja (ritkán néneje vagy a kegyetlen anyja). A lány kéri, hogy engedjék levelet írni, illetve bátyja tanácsolja, hogy írjon levelet kedvesének. Néha ujjával írja, s vére (egyszer), ill. könnye a tinta. Madárral küldi el kedveséhez. [...] De mire [kedvese és a kocsis] odaérnek, már megtörtént a kivégzés. Ezután következik a szerető [...] küldözgetése, végül kiderül, hogy a lány halott, s a vőlegény is öngyilkos lesz kedvese holtteste fölött, e szavakkal: «Te meghaltál értem, én meghalok érted! / Vérem a véreddel egy patakot mosson, / Testem a testeddel egy sírban nyugodjon, / Lelkem a lelkeddel egy istent imádjon.»⁴

Most pedig lássuk Vargyasnak azt a kiindulópontját, amelyről vitázni szeretnék: „Főszereplőjének neve volt az, ami először felhívta figyelmemet a balladának — s egyáltalán balladáinknak — francia eredetére. Többnyire ugyanis Angoli Borbála a hősnő; ebből eltorzulva Hangoli Boriska s végül Homlói Zsuzsanna vagy Londonvár Ilonka, illetve Londonvári Dorka, ebből Landervári, sőt Undorvári Dorka, végül Hédervári Kata. Általános tapasztalat a balladai nevekkal kapcsolatosan, hogy amikor idegen származású személyekről van szó, ezek mindig *szomszédos* népek nevét viselik. Nálunk német és török az idegenföldi vőlegény, Erdélyben túlnyomó a moldvai, Moldvában lengyel. Francia balladákban általános a spanyol és az *angol*. [...] Ez a név tehát francia—németalföldi környezetet sugall balladánk származási helyét.”⁵

A szerző, jó másfél évtizeddel tanulmányának megjelenése után, 1976-ban az egész magyar balladaköltészetet áttekintette, rendszerezte, és nemzetközi összefüggéseibe ágyazta. Rendszerezésében, 134 balladatípus sorában *A megesett leánynak* az igen előkelő 10-es sorszámot adta, a hősnő nevének alábbi magyarozatával: „Főszereplőjének neve: *Angoli Borbála* és *Londonvári Dorka* már francia vagy németalföldi eredetet sugall, minthogy az ilyen népre utaló nevek idegenföldi származást jeleznek, és mindig *szomszédos* népek nevét emlegetik: nálunk németet és törököt. Erdélyben moldvait, Moldvában lengyelt — franciáknál pedig spanyolt vagy *angolt*.”⁶

Újabb jó évtized múlva, 1988-ban a *Magyar néprajz* V. kötetének ballada-fejezetében a francia eredet már sokkal egyszerűbbnek és bizonyosabbnak tetszett: „A *Szégyenbe esett lány* neve adta az első gondolatot a francia eredetűsre nézve. A lányt mindig Angoli Borbálának vagy Londonvár Ilonának hívják (ezek eltorzult változatait nem számítva).”⁷

A vita kedvéért még tudnunk kell az alábbiakat: Vargyas a balladatípusnak összesen 299 magyar változatát dolgozta fel. Ezek közül 3-nak a gyűjtési helye nincs jelölve; 241 a magyarországi és mindössze 55 az erdélyi, de azzal az erős megszorítással, hogy Erdélyben „teljesnek mondható változat kettő van, abból is hiányzik az üzenetküldés leírása. [...] Moldvában pedig vagy csak törmelékei élnek, vagy a *Magyari Császárral* és a *Csudamalommal* összeolvasztva, de akkor is csak a vőlegény érkezésétől kezdve.”⁸ A

⁴ Vargyas: *Kutatások* I. 250.

⁵ Vargyas: Uo.

⁶ Vargyas Lajos: *A magyar népballada és Európa* (A továbbiakban: *Európa*) Bp. 1976. II. 136.

⁷ Vargyas Lajos: *Népballada*. = *Magyar néprajz*. V. *Népköltészet*. Bp. 1988. 324.

⁸ Vargyas: *Európa* II. 123.

francia balladaköltészetben ugyan nem találta meg, de a német, angol és spanyol—portugál verziók motívumainak összehasonlítása alapján kikövetkeztette, hogy „elképzeltetlen az összes mozzanatokat egyesítő magyar fogalmazás egy közbeeső francia nélkül. [...] A francia balladák erős kopása és 18. századi átfogalmazása érthetővé teszi, hogy egy francia ballada feledésbe merül, amit mi több más néppel együtt tovább fenntartottunk. Ezt a balladát is a franciáktól kaptuk tehát, mint a többi, aminek máig fennmaradt francia eredetije. 14. századi, legkorábbi átvételeink közé tartozik.”⁹

Mivel a Vargyastól feltételezett átvételtől napjainkig jó hat évszázad, sőt még a balladatípus 1872-ben felbukkant legelső magyar változatának lejegyzéséig is jó félezer év telt el, közben pedig szájhagyományozó, íratlan történetéről egyetlen sornyi írásos emlékekkel, biztos adattal sem rendelkezünk, csakis minden elképzelhető érv és ellenérv, bizonyosság és kétely szembesítése után szabad és lehet bármilyen következtetést megkockáztatnunk.

Első kételyem a magyar típus földrajzi elterjedésén alapul. Lehet-e a középkori rétegbe sorolni egy olyan balladát, amely a 19—20. században Magyarországon általános és teljes, Erdélyben szórványos és hiányos, sőt töredékes, Moldvába pedig csak most kezd átszivárogni — pontosan úgy, mint a magyar balladaköltészet két legnagyobb és legfiatalabb történeti rétege: a betyárballada, valamint az új stílusú vagy egyszerűen új ballada. A klasszikus balladák földrajzi atlasza épp fordított pontsűrűséget mutat: Moldvában viszonylag vagy egészen gyakoriak, Erdélyben ritkábbak (nemegyszer csak a Székelyföldre összpontosulnak vagy korlátozódnak), Magyarországon pedig már ismeretlenek, vagy csak töredékeikben, emlékeikben ismertek.

A balladatípusnak folklórterületünk központja felé rohamosan növekvő s keleti peremvidéke felé pedig rohamosan csökkenő népszerűségét tehát csak úgy lehet indokolni vagy értelmezni, hogy — Vargyas elméletét cáfolva — nem a régi, hanem az újabb történeti rétegbe tartozik, bár el kell ismernünk, hogy egyik-másik szövegrésze az új stílusú balladák forgalmazásánál korábbi időkre utal. Nyilvánvaló, hogy ezúttal — miként más példák is igazolják — a szájhagyományozásnak azzal az egyik törvényszerűségével van dolgunk, hogy régi szövegformulák az új balladákba is beépülnek.

De hadd térjek át második kételyemre, a „francia—magyar” és ezen át az „angol—magyar szomszédság” kérdésre, Vargyas szerint ugyanis „a franciáknak telepeseink révén ugyanúgy szomszédai voltunk, mint a spanyolok vagy angolok”.¹⁰ Való igaz, hogy a magyar balladákban (is) mozognak szomszédos nemzetiségű hősök, ezek azonban nem bizonyítanak Angoli vagy Londonvári mellett. Míg ugyanis a magyaroknak a németek meg a törökök, az erdélyieknek a moldvaiak, a moldvaiaknak pedig a lengyelek a népballadák keletkezésétől fogva évszázadokon át ténylegesen szomszédai voltak, tehát a balladakincs egy történelmileg huzamos, javarészt még ma is érvényes etnikai helyzetet, kapcsolatokat és kölcsönhatásokat tükröz, addig az angoloknak csak jó fél évezreddel korábban, néhány ezer km távolságban, a francia nyelv meg a francia balladák közvetítésével voltunk „szomszédai” — ez pedig óriási különbség!

Olyan óriási, hogy a megválaszol(hat)atlan kérdések egész sorát veti fel, de hadd szorítkozzam ezúttal közülük a legminimálisabbakra:

a) A balladatípus a francia folklórban ismeretlen: Vargyas a német, az angol és a spanyol—portugál verziók alapján következtet néhai meglétére, eltűnését pedig a francia bal-

⁹ Vargyas: *i. m.* II. 138, 139.

¹⁰ Vargyas: *Kutatások* I. 264.

ladák 18. századi „erős kopásával” magyarázza. Megannyi olyan bizonyíthatatlan föltevés, amely a következtetéseket megkérdőjelezheti.

b) Semmiféle elképzelésünk vagy fogalmunk sem lehet arról, hogy a 12—15. században felszívódott francia—vallon telepesek a nyelvváltás során korábbi anyanyelvű balladaköltészetük — és általában folklórjuk — hányadrészét dolgozták át új nyelvükre. Az egészet, nagyobb vagy kisebb részét, vagy talán semmit sem? S ha nagyobb vagy kisebb részét, abban *A megesezt leány* vajon benne volt-e?

c) Mivel szomszédos és együttélő népek körében, vagyis különböző nyelvek érintkezési területén a népköltészet több-kevesebb átvétele-átadása, vagyis nyelvi átdolgozása olyan tény, amelyet a 19—20. századi kutatások alapján tagadni nem lehet, marad a kérdés: lehet-e ez az átdolgozás annyira szó szerinti, hogy az „angol” meg a „London” is megmaradjon benne? Itt könnyű a dolgom, mert magának Vargyasnak adhatom át a szót, aki tanulmányorozatának zárófejezetében úgyszólván kizárja ezt a lehetőséget: „Egészen más a helyzet olyan nyelvhatáron, olyan átvételekben, ahol idegen nyelvek találkoznak: francia—német, francia—angol, dán, magyar, görög vagy magyar—szerb, bolgár, szlovák stb. átadásnál. Ilyenkor mindig döntő különbségek állnak elő, a történet is változást szenved, a fogalmazás pedig — részlethasonlóságok ellenére — egészen megújul. Ebben az esetben ugyanis *le kell fordítani* a szöveget, nem lehet közvetlenül átvenni; tehát újra lehet és kell is alkotni. Ebben az újraalkotásban már nagyobb szerepet kap a felejtés, az eltérő ízlés, lelkialkat, a fejlődésbeli különbség.”¹¹ Hadd tegyem hozzá: a földrajzi különbség is, hiszen a folklórjavak földrajzi vándorlásának egyik alaptörvénye, a személynevek szüntelen cseréjével együtt, a lokalizálás, vagyis a helynevek behelyettesítése. Bizonyoságul hadd hivatkozzam egy viszonylag egyszerű és meggyőző példára. *A falba épített feleség* (Kömíves Kelemenné) balladája csak a Balkánon és nálunk, tehát a magyaroktól az angolokig terjedő egész Európához képest viszonylag kis területen, egymással szomszédos, sőt együttélő, állandóan érintkező népek körében ismeretes. E ballada Vargyas szerint általunk hozott keleti örökség, és tőlünk terjedt szét a Balkánon¹²; minden más kutató szerint mi vettük át a balkáni népek valamelyikétől. Ha a balkáni népek tőlünk kapták, miért nem őrizték meg benne Déva vára nevét, és ehelyett miért lokalizálta mindenik nép a maga jeles váraihoz a tragikus történetet? Ha pedig mi vettük át a balkáni népektől, miért lokalizáltuk Déva várához, és miért nem őriztük meg benne valamelyik jeles balkáni vár nevét?

d) Ám fogadjuk el biztos tételnek a három bizonyíthatatlan feltételezést: a középkori francia folklórban valóban létezett egy ma már ismeretlen balladatípus; ezt a magyarok a középkorban valóban átvették a francia—vallon telepesektől; ez az átvétel annyira szó szerinti volt, hogy az *angol* nemzetrév meg a *London* helynév is megmaradt benne. Nyomban fölmerül a negyedik kétely: ezt a két tulajdonnevet képes-e a szájhagyományozó költészet öt-hat évszázadon át épségben megőrizni?

Nem hivatkozom arra az általánosan ismert és elfogadott folklorisztikai törvényre, amely szerint az európai népek íratlan, szóbeli hagyománya történelmi személyek, helyek és események nevét és idejét legfőljebb három nemzedéken át képes hűségesen átörökíteni — hanem a megszámlálhatatlanul sok közül taláломra két beszédes példát idézek.

¹¹ Vargyas Lajos: *Kutatások a népballada középkori történetében* IV. Műfaji és történeti tanulságok. Ethn. LXXXIII (1962). 237.

¹² Vargyas Lajos: *Kutatások a népballada középkori történetében* III. A „Kömíves Kelemen” eredete. Népr. Ért. XL (1959). 5—73. és *Európa* II. 13—43.

1916-ban gyűjtötte Kálmány Lajos egy történeti éneknek minket is érdeklő alábbi két kezdősorát: „Jöszte, vitéz, jöszte velem a csatára, / Fessünk török vérel a Várna falára” — abban a tévhitben, hogy az 1444-es várnai csatát megelőző toborzódal 20. századi népköltészeti változatára talált. Dégh Linda azonban mesteri módon kiderítette, hogy az ének egy Gyöngyösi Istvánnak (1629—1704) tulajdonított vers, idézett két sora pedig eredetileg így hangzott: „Jöszte velem, jöszte, vitéz, a csatára, / Freccsent török vére lovának farára.” Így lett a szájhagyományban egyetlen magánhangzó és két-három mássalhangzó hibás hallása és cseréje folytán a „lovának fará”-ból „a Várna falára”.¹³

A másik példa az előbbinek épp a fordítottja. Kallós Zoltán jegyezte le Moldvában 1955-ben az alábbi zilált töredéket: „Új guzsalyam mellett / fegyver roppanása, / Pogány vérel festett / Ablak villámlása.”¹⁴ Első két sora nyomban érthetővé válik, ha az „új guzsalyam”-at behelyettesítjük azzal a három szótagú, hasonló hangállományú moldvai román helységnévvel, amely mellett a moldvaiak a törökkel csatát vívtak (erre az azonosításra itt most nem vállalkozom). A magyar énekes(ek) a helységnév félreértése folytán indít(anak) az „új guzsalyam”-mal, de a negyedik sor is romlott: az „ablak” helyett valószínűleg „szablya”, „szablyám” vagy „szablyák” olvasandó.¹⁵

Kálmány gyűjtése egy helynév anakronisztikus „születését”, a Kallósé egy valóságos helynév eltűnését példázza.

Gyenge vitafélnek bizonyulnék, ha nem tudnám, hogy a kételyeim alapjául szolgáló érvek nem lehetnek perdöntőek, hiszen adatszerű tényekkel éppúgy nem bizonyíthatók, mint Vargyas föltevésai. Más szóval: a magyarok a balladát a francia—vallon telepeseiktől valóban átvehették a 14. században; az átvétel lehetett szó szerinti fordítás is; az *angol* meg a *London* szó sértetlenül átvészelhette az évszázadokat — ha mindezeknek az ellenkezőjét nem lehet meggyőzőbb érvekkel igazolni. Ezért hát újra nekigyürkőzve, szintén Vargyas vezetésével tartsunk seregszemlét a ballada hősnői fölött, zárójelben az idézett névváltoztatok számával:

„A nevek nyugaton és északon leggyakrabban: Londonvári Dorka — többnyire a Dorka név ismeretlensége miatt Londonvár Idorka tagolásban (14), néha Londonvári Dolka vagy Dajka. További változatai: Londonvár Ilona (5), Ibolya, Londonvárinének Ilonkája, Londonvár Idol (4), Londorvár Idol, Landonvári Dorka (12), Londonvári asszony, Landorvárainé, Lendorvári Dorka (3), Londonvál Idol, Londonba Ridolfba, Nándorvári Dorka (Dajka) (5), Nándorgó Idorka (uo. viszont Londonvári grófnak 12 lányáról van szó), Londoványi Dorka (2), Nándorvári, Gondorvár Idorka (2), Hédervári Kati (5), Szedervári Kata (2), Szegvári Katica (4). Ez területileg keveredik a ritkább Fodor Katalinével (10). A magyarországi terület keleti részén gyakoribb az Angoli Borbála (vagy Angoliné) (5) és változatai: Angoldi Borbála (9), Angola Borbála (2), Angolváriné, Angora Borbála (2) és Borbella (1), Angodi Boriska (6), Angodi Zsuzsánna (2), Hangodi Borbála (3), Ungodi Borbála (3), Ungvári Ilona, Amboli Borbála (2), Angyalom Borbála, Hamvadi Boriska, Hollódi nagyasszony, Andorla és Andale Borbála. [...] Különálló változatokat találunk a Királyhágón túli részeken. A nevek itt Homlódi Zsuzsánna (7), vagy Komlódi, Omlódi, Homródi, Hollódi Zsuzsánna, Hajadon Zsuzsánna, Holmódi Mihály, Székváriné, sokszor csak aranyos Bözsikém.”¹⁶

¹³ Kálmány Lajos: *Történeti énekek és katonadalok*. (Kálmány Lajos Népköltési Hagyatéka II.) Bp. 1952. 137—140.

¹⁴ Kallós Zoltán: *Új guzsalyam mellett*. Buk. 1973. 61.

¹⁵ Bővebben foglalkoztam ezzel a kötetről írott *Új guzsalyam mellett?* kéziratban maradt tanulmányomban (1985).

¹⁶ Vargyas: *Európa* II. 130, 132.

(Legalább zárójelben kénytelen vagyok megjegyezni, hogy a Vargyastól 1960-ban csak példaként idézett hét név közül kettő már hiányzik az 1976-os *teljes* felsorolásból: Hangoli Boriska és Undorvári Dorka. Miért?)

Az eredmény — szerintem — nemcsak meghökkentő, hanem már-már ijesztő; a nevek egy részének semmi köze a magyar névanyaghoz, sőt kitalálóinak mintha még nyelvérzéke is megzavarodott volna. Sorozatnyi utónév (Dolka, Dajka, Idol, Borbella stb.), előnév (Undorvári, Nándorgó, Gondorvár, Angola, Angora, Andorla, Andela, Amboli, Angyalom stb.) és teljes név (Londonba Ridolba!) nyelvi alkotás helyett nyelvi véletlennek, botlásnak, sőt beteges nyelvzavarnak minősíthető, jobbára azzal a föltétellel, hogy — a ballada 4x6 vagy 2x12 szótagú strófaszerkezetébe illeszthetően — hat szótagnyi legyen. Mivel a balladahősök nevének ily mérvű nyelvi zűrzavara egyetlen más magyar balladatípusban sem észlelhető, külön rejtély, hogy ezúttal mi lehet az oka-magyarázata? Nincs a világnak az a nyelvésze, aki e „névsorban” a nyelvfejlődés történeti-etimológiai rendjét megállapíthatná és indokolhatná; még kevésbé olyan, aki mindezeket az *angolból* meg a *Londonból* tudná levezetni.

Nos, ezen a ponton végre elhagyhatom a hat évszázadra visszanyúló föltételezések ingatag talaját és lábam szilárdabban megvethetem: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerinti*¹⁷ „az *angoly*, *angol* nyelvújítási alkotás a latin *anglus*-ból” és 1781-ben bukkant fel első ízben *ángoly* változatban. A régiségből ismert alakjai az *anglis* (1405 körül) és *anglus* (1604). Ha tehát Angoli Borbála neve valóban középkori volna és angol nemzetiségére utalna, akkor a magyar nyelvtörténetnek megfelelően *Anglisi* vagy *Anglusi* Borbálának kellene lennie, ilyesféle azonban még véletlenül sincs a nevek sűrűjében.

A *London* szóra nincsenek történeti adataim, de nem is szükségesek, hiszen nyilvánvaló, hogy a Londorvár, Landorvár, Lendorvár, Lendolvál, Londovány, Gondorvár, Undorvár stb. sorozatban a „Londovári”-nak sem lehet nagyobb a hat évszázadra visszanyúló történeti helynévhitele, mint „a ló fará”-nak vagy az „új guzsaly”-nak. Nem a *Londovári* volt az a legelső forma, amelyből a fejlődés során az összes többi változat elburjánzott, hanem — legjobb esetben — a sok értelmetlen név egy kis része tömörödött az angol főváros neve köré, hogy nyelvileg valamelyes értelmet nyerjen. Különben a balladahősnő neve összehasonlíthatatlanul gyakrabban és szabályosan magyar helységnevekből származik (Nándorvári, Hédervári, Szedervári, Szegvári, Ungvári, Hamvadi, Hollódi, Homlódi, Komlódi, Omlódi, Hom[o]ródi, Hollódi, Székvári stb.), ezeket azonban Vargyas vagy nem vette észre, vagy elhallgatta, mert nem illettek elméletébe.

Az *Angoli* meg a *Londovári* név 14. századi származtatásának és máig tartó folytonosságának tarthatatlanságából nem következik, s magam sem állítom, hogy emiatt Vargyasnak a középkori francia eredetű balladarétegre vonatkozó elmélete egészében hibás volna. Véleményemet *Virágok vetélkedése* című, 1982-ben lezárt régi magyar balladaválogatásom bevezetőjében így fogalmaztam meg: „Egy nyugati balladaközpont ily korai és nagymérvű, távoli és ugrásszerű kisugárzásának részletei tehát további vizsgálódásokat és bizonyítékokat igényelnek.”¹⁸ Ezúttal végigjártam a vizsgálódások egyik lehetséges útját, de — legjobb tudásom és meggyőződésem szerint — ez járhatatlannak bizonyult. Vannak és lehetnek azonban más utak is: ezeknek végigjárása talán erősítheti, talán gyengítheti, talán egészen megcáfolhatja Vargyas elméletét.

¹⁷ *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Bp. 1967. I. 154.

¹⁸ Azóta megjelent Faragó József: *Virágok vetélkedése*. Régi magyar népballadák. Buk. 1986. 13.